



## Informacja o przebiegu i wynikach

### **20 Jubileuszowej konferencji Grupy Roboczej polskich i niemieckich historyków sztuki i konserwatorów zabytków pt. „Dziedzictwo kulturowe i procesy dziedziczenia w polsko-niemieckich strefach kulturowych. Motywacje, realia, wizje“**

**Collegium Polonicum, 26. / 29. września 2012**

Grupa Robocza polskich i niemieckich historyków sztuki i konserwatorów zabytków nie jest „rzeczywistą” organizacją, która posiada pieczętę i papier firmowy. Jest ona raczej wspólnotą pełnych zapału specjalistów, stworzoną w latach 80-tych XX wieku, z dala od świata mediów i polityki. W międzyczasie koordynację działań Grupy Roboczej przejęły Instytut Federalny ds. Kultury i Historii Niemców w Europie Środkowo-Wschodniej (BKGE), Instytut Herdera w Marburgu oraz Instytut Sztuki Polskiej Akademii Nauk. Owocna praca i współpraca aktywistów Grupy znajduje swój wyraz w projektach badawczych i licznych publikacjach.

Fakt, iż 20 Jubileuszowe Spotkanie Grupy Roboczej zostało zaplanowane we Frankfurcie nad Odrą, okazało się dla nas bardzo satysfakcjonujące. Spotkanie odbyło się w Collegium Polonicum (wspólnej jednostce Uniwersytetu Adama Mickiewicza i Uniwersytetu Europejskiego Viadrina we Frankfurcie nad Odrą) w dniach od 26 do 29 września 2012 r. Realizacja przedsięwzięcia była możliwa dzięki środkom finansowym pozyskanym od Pełnomocnika Rządu Federalnego ds. Kultury i Mediów oraz Fundacji Współpracy Polsko-Niemieckiej, a także dzięki wsparciu organizacyjnemu ze strony Fundacji „Dobro Kultury” i Urzędu Miejskiego we Frankfurcie nad Odrą.

Patronat nad wydarzeniem objęli ministrowie kultury Polski i Niemiec: Bogdan Zdrojewski i Bernd Neumann. W ich imieniu słowo powitalne odczytała prof. Małgorzata Omilanowska – Podsekretarz Stanu w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Konferencja rozpoczęła się 26 września 2012 r. Pierwszym punktem programu było zwiedzanie wystawy dotyczącej architektury Nowej Marchii: „Neumark. Begegnungen mit einer historischen Kulturlandschaft”. Wystawa była prezentowana w hollu Collegium Polonicum przez Niemieckie Forum Kultury Europy Środkowej i Wschodniej w Poczdamie, a gości oprowadzała po niej pani dr Claudia Tutsch. Drugą część popołudnia wypełnił spacer uczestników konferencji po Frankfurcie, o którego najważniejszych zabytkach opowiedzieli dr Sybille Gramlich, dr Martin Schieck i prof. Paul Zalewski.

W następnych dwóch dniach uczestnicy obradowali w Collegium Polonicum, a głos zabrano 26 referentów. Zaproponowany temat konferencji był tym razem nieco nietypowy, ponieważ w centrum zainteresowania nie znalazły się same zabytki czy ich twórcy, lecz procesy kolektywnej interpretacji krajobrazu kulturowego. Pierwszy dzień obrad rozpoczął się od określenia podstawowych pojęć dotyczących przyswajania/dziedziczenia przestrzeni przez społeczności postmigracyjne (w tematykę konferencji wprowadził swym referatem prof. Paul Zalewski). W kolejnych wystąpieniach omawiano zasoby dziedzictwa kulturowego regionów przygranicznych oraz problematykę traktowania tutejszych zabytków po roku 1945. Dr Barbara Bielinis-Kopeć (Lubuski Wojewódzki Konserwator Zabytków) przedstawiła charakterystykę lubuskiego zasobu zabytkowego i aktualnych wyzwań konserwatorskich. Dr hab. Beata Halicka (Uniwersytet Europejski Viadrina) poświęciła swój wykład tematyce Nadodrza i kwestiom kulturowego przyswajania tego regionu po roku 1945. Prof. dr Gabi Dolff-Bonekämper (Uniwersytet Techniczny w Berlinie) analizowała pojęcie „spuścizna diaspory”.

W referatach popołudniowych dr Sławomira Tryca (były radca ds. kultury w Ambasadzie RP w Berlinie) oraz dr Beate Störckuhl (Instytut Federalny ds. Kultury i Historii Niemców w Europie Środkowo-Wschodniej, Oldenburg) poruszono temat teraźniejszego odkrywania dziedzictwa kulturowego na Górnym i Dolnym Śląsku oraz kwestię perspektyw badawczych na tym obszarze. Prezentacja ankiet, przeprowadzonych wśród młodzieży szkolnej, wskazała wyraźnie, jak niewielki jest rzeczywisty stan wiedzy o historii kultury regionalnej, mimo rozwijającego się w Polsce marketingu turystyki kulturowej. Dalsze analizy, m.in. na temat Starego Rynku w Bydgoszczy dr Iwony Jastrzębskiej-Puzowskiej (Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy), poświęcone były aktualnym debatom o sposobach konstruowania obrazu miasta oraz o nadawaniu przestrzeni publicznej znaczeń i znaków pamięci. Po raz kolejny referenci wskazali na dziedzictwo kulturowe, jako czynnik zapoczątkowujący dialog pomiędzy dawnymi i nowymi mieszkańcami zachodniej Polski. Znamienne, że procesy takie ujawniają się też w – wydawałoby się – całkiem zapomnianych, najmniejszych polskich gminach, zlokalizowanych na prowincji zachodniej Polski. W wielu małych miastach, o czym na przykładzie miejscowości Łobez (Labes) mówiła dr Katarzyna Woniak (Uniwersytet Adama Mickiewicza/ Uniwersytet w Augsburgu), to właśnie starania o zachowanie zabytków stały się katalizatorem polsko-niemieckiego porozumienia. Niezwykła jest przy tym dynamika tych procesów oraz zauważalna w polsko-niemieckich debatach publicznych możliwość społecznej samorealizacji. Pierwszy dzień konferencji zakończył się przyjęciem u nadburmistrza Frankfurtu, dr Martina Wilke. We frankfurckim ratuszu został zaprezentowany film dokumentalny o zasłużonym dla miasta architekcie, Martinie Kießlingu (1879-1944). Film jest rezultatem projektu studenckiego, realizowanego w ramach dyplomowego kierunku studiów „Ochrona europejskich dóbr kultury” (kierunek prowadzony przez Katedrę Ochrony Zabytków EUViadrina).

Obrady piątkowe, 28 września 2012 r., rozpoczęto od referatów, poświęconych losom częściowo zniszczonych w czasie wojny osiedli i obiektów gmin żydowskich w Olsztynie, Lublinie i w Szczecinie. W temat ten wprowadziła słuchaczy Julia Roos (Urząd Miejski w Erfurcie), która w swych badaniach zajmuje się sposobami obchodzenia się z „niemieckim” dziedzictwem w Szczecinie oraz z „żydowskim” w Lublinie w latach 1944-1956 oraz teraźniejszymi konsekwencjami ówczesnego podejścia. Dr Ewa Gładkowska (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie) rozwinęła ten temat na przykładzie olsztyńskiego „Domu Mendelsohna” (Bet Tahara). Zniszczone dzielnice, opuszczone zarówno przez Niemców, jak i przez wcześniej deportowanych Żydów, zostały po wojnie zupełnie inaczej odbudowane, ponieważ ich struktura i związany z nią przekaz historyczny nie zostały prawidłowo zrozumiane. Skutkiem tego była np. – dla socrealizmu dość znamienna – odbudowa Lublina, z zastosowaniem form klasycystycznych. To „podniesienie wartości” architektury pozbawione było refleksji o istniejącej tam wcześniej zabudowie. Od zakończenia epoki socjalizmu widać wzrost zainteresowania wieloetniczną spuścizną, stopniowe jej docenianie, a nawet poczucie dumy lokalnych społeczności, płynące z faktu posiadania dziedzictwa kulturowego o różnorodnych korzeniach, a jest to głównie zasługa aktywności polskich regionalistów i miłośników kultury.

Kolejna sekcja wykładów poświęcona była krajobrazowi dawnych rezydencji w rejonach polsko-niemieckiego styku kultur. W ramach sekcji zaprezentowano przegląd informacji, dotyczących stanu zachowania takich obiektów, strategii upowszechniania wiedzy o nich i udostępniania ich dla potrzeb dydaktycznych. Głos zabrali: dr Sibylle Badstübner-Gröger (Towarzystwo Przyjaciół Zamków i Ogrodów Nowej Marchii), która przedstawiła współpracę polsko-niemiecką przy opracowywaniu serii wydawniczej „Schlösser und Gärten der Neumark – Zamki i Ogrody Nowej Marchii”, oraz omówiła recepcję tej serii w obu krajach. Dominika Piotrowska (Leibniz Graduate School Herder-Institut e.V.), analizowała – również w nawiązaniu do Nowej Marchii – procesy dziedziczenia „obcego” dziedzictwa kulturowego po 1945 r. na przykładzie architektury nowożytnej. Eleonore von Schoenaich-Carolath, M.A. (EUViadrina) poszukiwała w ramach swojego wystąpienia drogi do dialogu sąsiedzkiego poprzez

wspólne dziedzictwo kultury. Dzięki prezentacji dr Guido Hinterkeusera o zamku w Swobnicy, jako międzynarodowym miejscu pamięci, oraz wypowiedzi prof. dr Christophera Herrmanna (Uniwersytet Gdański) o koncepcjach rewitalizacji pałacu w Sztynorcie na Mazurach, uczestnicy konferencji zapoznali się z problematyką rewitalizacji tego typu założeń na przykładzie konkretnych, interesujących przykładów. W kolejnych wystąpieniach analizowano podobne aspekty w nawiązaniu do obiektów sakralnych (prof. hab. Ernst Badstübner, referat o losie średniowiecznych obiektów sakralnych nad dolną i środkową Odrą po 1945 r.; dr Lilianna Krantz-Domasłowska z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, prezentacja na temat założeń katedralnych, jako obiektów konstytuujących tożsamość na przykładzie Kwidzyna), przemysłowych (Sebastian Hettchen z Instytutu Nowej Kultury Industrialnej INIK GmbH w Cottbus, referat na temat pojęcia „Industriekultur / Kultura industrialna”, jej historii i szansach) oraz dziedzictwa militarnego (dr Grzegorz Podruczny z Uniwersytetu Adama Mickiewicza, naukowe rozważania o twierdzeniach Fryderyka Wielkiego).

Na zakończenie obrad, zgodnie z tradycją spotkań Grupy Roboczej, przedstawiono aktualnie prowadzone projekty badawcze w ramach tzw. „giełdy informacyjnej”. Wystąpili: dr Ulrich Schaaf z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika („Badania, wartościowanie i zachowanie Kościoła Pokoju w Jaworze”), Monika Borowska z Uniwersytetu w Trewirze („Schnittmengen – edycja niemiecko- i polskojęzycznych przepisów cechowych, wydawanych dla artystów przed rokiem 1800, zachowanych w archiwach polskich”); Aleksandra Paradowska z Uniwersytetu Adama Mickiewicza („Wyzdrowieć dzięki siłom natury. Wielkopolska architektura sanatoryjna w latach 1919-39 na przykładzie sanatorium chorób płuc i gruźlicy w Chodzieży”); Robert Seke, Uniwersytet Europejski Viadrina („Art and national identity: The art and architecture of the Danube Swabian community in Vojvodina from the end of the 18th century to the dissolution of Austro-Hungarian Monarchy as a reflection of its national identity”), Katharina Mann z Uniwersytetu w Kolonii („Rozwój miejsca pamięci na przykładzie projektu witraża Stanisława Wyspiańskiego pt. *Kazimierz Wielki*”).

Ostatni dzień spotkania (29 września) przeznaczony był na wspólny objazd terenowy. Referaty na temat specyfiki miast podzielonych granicą oraz historii kościoła farnego w Gubinie wygłosili prof. Dagmara Jajeśniak-Quast i dr Jarosław Lewczuk, po czym goście zwiedzili ruiny odbudowywanej obecnie fary. Wizyta we wspaniałym założeniu klasztorным w Neuzelle, po którym oprowadzali doświadczeni konserwatorzy Dorothee Schmidt-Breitung i Lukas Böwe, była doskonałym podsumowaniem programu.

Jeden z podstawowych wniosków, płynących z obrad konferencji brzmi: gotowość do przyswojenia niemieckiego dziedzictwa kulturowego w zachodniej Polsce musiała rozwijać się przez wiele lat, czego przyczyną była bardzo trudna sytuacja polityczna. Dopiero obecnie gotowość ta staje się udziałem nie tylko elit intelektualnych, ale także szerszych grup społeczeństwa. Wielu ludzi odnalazło własne ścieżki prowadzące do owego „przyswojenia”, głównie poprzez osobiste spotkania z niemieckimi turystami, podróżującymi ze względów sentymentalnych. Proces ten nabrał przyspieszenia dzięki rozszerzeniu Unii Europejskiej, dotacjom unijnym, jasnym zasadom dotyczącym restytucji mienia oraz poprzez dobrą współpracę pomiędzy władzami obu państw. Próby ratowania zaniedbanego od lat dziedzictwa architektonicznego i artystycznego, szczególnie obiektów znajdujących się z dala od dużych centrów urbanistycznych, spotykają się z coraz większym zainteresowaniem. Dla zaangażowanych przedstawicieli społeczności lokalnych Polski zachodniej ma to znaczenie nie tylko pragmatyczne, ale i silnie symboliczne, a poza tym kształtuje ich motywacje, zgodnie z mottem: dopiero, gdy odremontowany zostanie budynek starej plebani, a „poniemiecki” cmentarz uporządkowany, można odczuć, że również własna gmina odnalazła się w Europie. Wszystko to jednak, w obliczu kłopotów dnia codziennego, nadal nie jest w Polsce zbyt oczywiste.



Foto 1.

Powitanie przez Podsekretarz Stanu w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Panią prof. Małgorzatę Omilanowską. W tle, specjalnie wypożyczona dla celów konferencji wystawa zorganizowana przez Niemieckie Forum Kultury Europy Środkowej i Wschodniej w Poczdamie pt. „Neumark. Begegnungen mit einer historischen Kulturlandschaft“,

Fot. Arvid Hansmann



Foto 2.

Początek weekendu w promieniach słońca: uczestnicy konferencji w dniu objazdu terenowego.

Fot. Anna Włodarczyk